
TÜRKİYE ve DÜNYADA KELDANİLER ve KELDANİ KİLİSESİ

Kadir ALBAYRAK *

GİRİŞ

Tarihî belgelere göre Keldaniler Batı Sâmi kavimlerinden Aramiler'in bir kolu olup, isimlerini yaşadıkları Irak'ın Kalde bölgesinden alan kabileler topluluğudur. Milattan önce II. binin sonunda Güney Mezopotamya'ya gelen ve zamanla Yeni Babilonya İmparatorluğu'nun egemen sınıfını teşkil eden bir kavimdir. Buldukları bölgelere göre farklı isimler alan Asurlular'la Keldaniler ve Süryaniler aynı kökten gelen kavimlerdir.

Keldaniler astroloji ve gökyüzüyle ilgili araştırmalarda diğer kavimlere göre çok ileri idiler. Babil bilimlerini, özellikle kâhinliği tekellerinde tutan ve bunları milattan önce II. yüzyıldan başlayarak bütün Akdeniz havzasına yayan Aşağı Mezopotamyalı rahip, yazıcı ve kâhinlere Yunanlılar ve Latinler Kaldeliler diyorlardı. Günümüzde de Batı'nın bütün gizli bilim geleneği Keldanileri ata olarak kabul eder. Greko-Romen dünyası için Keldaniler her şeyden önce münecim idiler. Onlar astronomik gözlemler yapmak için çok katlı kuleler yapıyor, gök ve atmosferi incelemek suretiyle geleceğe yönelik kehanetlerde bulunuyorlardı. Doğu menşeli sihirbaz, büyücü ve münecimler arasında Keldanilerin ayrı bir yeri vardı. Sumer-Akad ilminin mirasçısı

* Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi

olan Keldaniler, Mezopotamya dinlerinin kökenine kadar giden birtakım formül ve uygulamaları bütün dünyaya yayıyorlardı.

Dilleri Aramice olan Keldanilerin konuştuğu lehçe Yeni Babil döneminde gelişme ve yayılmasını sürdürmüş, Babilonya'nın ortak dili olan Akkadca'nın yerini almıştır. Eski Ahit onların dilinden Aramice diye bahsetmektedir. Günümüzde Keldaniler, eski Babilonya'nın ve Hz. İsa'nın dili olan Aramice konuşmaktadır.

Keldani kelimesi biri etnik diğeri dinsel olmak üzere iki alana işaret eder. Kutsal Metinlerde etnik anlamda Keldani tabirine ilk defa Eski Ahit'te rastlanmaktadır. Bu da Irak'ta bir bölgeyi ve orada yaşayan insanları ifade etmek için kullanılmıştır. Buldukları bölgelere göre farklı isimler alan Asurlular, Keldaniler ve Süryaniler aynı kökten gelen kavimlerdir. Dinsel anlamda ise Keldani kelimesi 1552 yılında Roma Katolik Kilisesiyle birleşen Nesturiler için kullanılmaya başlanmıştır. Aslında aynı kavmin monofizit inancı benimseyenlerine Süryani, Nestur'un görüşlerini kabul edenlere Nesturi veya Asuri, Nesturi iken Katolik olup Roma'ya bağlanana da Keldani denilmektedir. Dolayısıyla Katolikliği benimseyip Roma'ya bağlanan Nesturileri ifade eden Keldani adlandırması Batı kaynaklıdır. Yani Papalık, Sasani İmparatorluğu topraklarında yaşayan Nesturi Hıristiyanlardan Katolikliği benimseyip Roma'ya bağlanana Keldani adını vermiştir. Roma'ya bağlanmayanlara ise Nesturiler veya Asuriler denilmektedir. Keldanilerin Katolikliğe geçmelerinin eğitim dışındaki en büyük yararı, patriklik makamının kalıtsal olarak kuşaktan kuşağa geçmesine son vermiş olmasıdır. Bunun dışında Keldaniler eski örf ve adetlerine bağlı kalmışlardır.

İlk Hıristiyan konsillerini red veya kabul eden kiliseler arasında Keldani Kilisesinin adı geçmez. Çünkü bu dönemde Keldanilerin ayrı bir kiliseleri yoktu ve Nesturi Kilisesi içinde telakki ediliyordu. Buna göre Keldani Kilisesi esasen Nesturi Kilisesinden doğmuştur. 431 Efes Konsilinde aforoz edilen Nestur'un kötü ününü hatırlatmasından dolayı Nesturi adı geçmişte ve günümüzde pek kullanılmaz. Bununla birlikte Nesturiler; yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Roma'ya bağlanmayı reddeden Keldaniler olarak, Keldaniler de; Papa'nın otoritesini kabul eden Nesturiler şeklinde nitelendirilebilir. Bu ayrışma ise 15.-16. yüzyıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Keldani Kilisesi, Doğu'da yaşayan, fakat tarihte ilk defa Roma'daki Papalığa bağlanmayı kabul eden kilise olması hasebiyle özel bir yere sahiptir.

Keldaniler daha ilk yüzyıllarda Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Mezopotamya ve Kalde kilise geleneği, bu bölgelerin Hıristiyanlaşma tarihini Havari Aziz Thomas ve arkadaşları olan *Addai*, *Aggai* ve *Mari* zamanına ka-

dar geriye götürürler. Hatta son ikisi İsa'nın müritleri olarak da mülahaza edilmektedir. Modern tenkitçiler, *Aziz Thomas*'ın havarilik görevine itiraz etmezler ama, *Aziz Aggai* ve *Mari*'nin havarilik görevlerini 3. yüzyıla kadar götürürler.

Doğu Suriye ve Mezopotamya'daki Hıristiyanlığın bu gelişmesi, Keldani ve Süryani Kiliseleri'nin başlangıcı sayılmaktadır. Bu Kiliselerin geçmişi 2. yüzyıla kadar dayandırılmaktadır. Özellikle Keldani Kilisesi'nin yaptığı *Kuddas*'ın (Ekmek-Şarap Ayini) temel duaları, bu ülkenin havarisi olarak kabul edilen *Mar Addai* tarafından meydana getirilmiş ve *Mar Mari* de onları geliştirmiştir. 3. yüzyılın sonuna kadar Mezopotamya Hıristiyanları Edessa'ya (Urfa) bağlı kabul ediliyordu. Dolayısıyla Antakya Patrikliği'ni 4. yüzyılın başlarında, Papa unvanlı bir Episkopos teşkilatlandırdı. Dinî bölgelerin belirsizliği, episkoposların seçiminde yapılan haksızlıklar ve Hıristiyanların iç meselelerini halletmek için yakın bir patrikhanenin bulunmaması sebebiyle, Episkopos Papa, İran İmparatorluğu'nun başkenti *Selösi-Steziyon Diyosezi* etrafında bütün Mezopotamya Hıristiyanlarını toplamaya muvaffak oldu. Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı kabul etmesinden sonra, İran'da bu Hıristiyanlar bir dizi zulümlerle karşılaştılar. Bu baskılar 340 yılından 637 yılına kadar devam etti. 431'de Efes'te toplanan genel Konsil Nestur'u azledip Mısır'a sürgün edince, aynı zamanda Urfa Yüksek Din Okulu'nu da kapattırdı. Bu sefer okulun bazı talebe ve hocaları İran İmparatorluğu'na geçmiş ve Nusaybin'de yeni bir okul kurmuşlardı. İşte bu zamandan itibaren Nestur'un öğretisi ünlü bilgin Narsai sayesinde Nusaybin'den bütün Mezopotamya ve İran Hıristiyanları arasında yayılmaya başladı. Buranın Episkoposu Barsauma, bu hareketi bütün gücüyle destekledi. 484'ten sonra Barsauma, İmparator'un desteğiyle İran İmparatorluğu'nda yaşayan Hıristiyanlara zorla Nestur'un fikirlerini kabul ettirdi ve onları Roma-Bizans İmparatorluğu'ndan ayırarak, ayrı bir millî kilise meydana getirdi. Böylece bu millet kendi millî ismini kaybetmeye başladı ve inancının ismi (Nesturi) ırk isminin (Keldani) yerini aldı. Bu kiliseye mensup Hıristiyanlara Nesturi adı veriliyordu. Kendileri ise bu adı reddediyor ve Doğu Kilisesi adını kabul ediyorlardı.

Keldaniler'den İslamî kaynaklar da bahsetmektedir. İbnü'n-Nedim eski Keldanilerin Babil dönemi halkından olduklarını belirtmekte, İbn Haldun, Keldanilerin büyü ve sihir ile uğraştıklarına temas etmektedir. Şanlıurfada'ki bugün ilk üniversiteler olarak tanımlanan okulların kurucuları ve Nusaybin'deki ilk Hıristiyan yüksek ilahiyat ve din bilim üniversitesinin kurucuları Keldanilerdi.

İNANÇ, DİNSEL PRATİKLER VE DİN ADAMLARI

Keldaniler ayinlerini buldukları ülkenin/bölgenin diliyle icra etmelerine karşın, çoğunlukla geleneksel dilleri olan Doğu Süryanice de denilen Keldanice'yi kullanmaktadırlar. İbadet, dini ayinlerin idaresi ve genel dualar için 16 ayinsel kitap bulunmaktadır. Din adamları sınıfının litürjik giysileri oldukça basit olup, Batıda ve Doğuda giyilen giysilerin bir sentezi mahiyetindedir. Papaz ve diyakonlar arkasında bir, önünde üç kızıl haç bulunan uzun, beyaz Sudra adı verilen bir elbise giyerler ki, bu İsa'nın dikişsiz elbisesini andırır.

Hıristiyanlıkta Bizans İmparatorluğu'ndan ayrılan çeşitli kiliseler ibadet hayatlarını kendileri organize etmişlerdir; bu ise farklı ayin usullerinin (rit) ortaya çıkmasına yol açmıştır. Katolik kilisesince kanonik sayılan on sekiz ritten biri de Keldani Ayin Usulüdür. Bu ayin usulü Nesturi ve Katolik Keldaniler arasında ortaktır ve Doğu kiliselerindeki diğer ayin usullerine göre daha sadededir.

Keldani Kilisesine göre 7 sakrament bulunmaktadır. Bunlar; Qurbana, Vaftiz, Papaz Atama ve Kutsama, Günahların Affı, Haç, Kutsal Yağla Yağlama ve Evlilik. En çok qurbana ve vaftiz ayinine önem verirler ve bunların Kilise Babaları tarafından öğretildiğine, diğerlerinin ise kutsal emir ve düzenlemeler olduğuna inanırlar. Qurbana'nın diğer altı ayin içerisinde önemli ve öncelikli bir yeri vardır. Qurbana adak anlamına gelir ve kelime İncillerde geçen Kurban sözcüğüyle aynı kökten türetilmiştir. Vaftiz töreni için çocuklar sekiz günlükken kiliseye getirilir.

Keldanilerde Büyük Oruç, Havariler Orucu, Meryem Ana Orucu, Noel Orucu ve Ninova ve Bereket Duası Orucu olmak üzere beş çeşit oruç bulunmaktadır. Yılın bütün Çarşamba ve Cuma'ları (Noel'den Epifani'ye kadar olan süre hariç) perhiz günleridir. Keldanilerde keffaret orucu da önemli bir yer tutmaktadır.

Keldani Kilisesinin din adamları hiyerarşisi şu şekildedir: *Üç diyakonluk* (vaizci diyakon, yardımcı diyakon, diyakon), *Üç papazlık* (papaz, arkedikon, korpiskopos), *Üç piskoposluk* (piskopos, başpiskopos, patrik). Keldani Patriği resmi olarak "Babil Patriği" unvanını taşır ve Bağdat'ta ikamet eder. Yetki alanı içerisinde Türkiye, Suriye, Mısır, Irak, İran ve Lübnan bulunmaktadır. Patrik Keldani hiyerarşisince seçildikten sonra, Roma tarafından tasdik edilmeden önce de makamına oturabilir. Papa'nın onayı, o makamın haklarını kullanmaya yetki verir. Keldanilerde düzenli din adamları sınıfı dışında, seküler din adamları sınıfı da görülmektedir.

Keldani din adamları sınıfının litürjik giysileri oldukça basittir. Basmadan yapılmış keten cübbe, beyaz bir gömlek ve genişçe bir pantolondan ibarettir. Ayinsel giysiler, Batı'da ve Doğu'da giyilen giysilerin bir karışımı şeklinde görülür. Keldanilerde haç önemli bir sembol olarak hem kilise içinde, hem de normal hayatta yer almaktadır. Bu haçların bir kısmı sade ve süslemesiz iken, bir kısmında İsa'nın haça gerilmiş motifi bulunur.

OSMANLI BELGELERİNDE KELDANİLER

Osmanlı egemenliği altındaki zımmîler, mezhep ya da dinlerine göre Osmanlı yönetimi tarafından gruplandırılmış ve bu gruplara *millet* adı verilmiştir. Yani 'Millet' Osmanlı Devleti'nde dinî toplulukların ismidir. *millet* sistemi ile zımmîlere bir yandan din ve özel hukuk işlerinde büyük ölçüde müsamaha gösterilirken, bir yandan da Müslümanlardan ayrılımları sağlanarak toplumdaki dinî hassasiyet de korunmuş oluyordu. Ancak Devletin güçlü zamanlarında iyi işleyen *millet* sistemi, Devlet zayıfladıkça yıkılmayı hızlandıran en önemli nedenlerden biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nde yaşayan zımmîler dinleri bakımından Hıristiyanlar, Musevîler ve Sabîiler olmak üzere üç ana gruba ayrılırlardı. *Keldani Milleti* de bu Hıristiyan grup içerisinde addolunurdu. Keldaniler de diğer Hıristiyan cemaatler gibi dinî, bazı idarî ve hukukî konularda bağımsız olan milletlerdendi. Her *millet*'in başında kendi cemaatleri tarafından seçilen ve devletçe onaylanan birer dinî şef bulunurdu. Osmanlı Devleti yeni seçilen şefe dinî ve hukukî yetkilerini içeren bir *berat* yollardı. Beratta patriğin seçiminin tasdik edildiği belirtilerek, patriğin topluluğun mallarını idarede, ayin ve dinlerine dair diğer hususlarda tam bir serbesti içinde olduğu, cemaatinden belli miktarda iane toplayabileceği, kendisinin, din adamlarının vergiden muaf oldukları, kilise mallarından gümrük vergisi alınmayacağı, kilise mensuplarının yalnız patriklik aracılığıyla tutuklanabilecekleri, adi suçları işlemeleri halinde cezalandırılmaları için patriğin onların dinî sıfatlarını kaldırması gerektiği, cemaate bağlı olanların evlenme, boşanma, miras gibi meselelerinin patriğin veya onun seçtiği din adamlarının kendi hukuk kurallarına göre çözüm getirecekleri yazılırdı.

Osmanlı Devleti, adaleti sağlamak için gerektiği zaman gayr-i müslim tebaayı Müslümanlara karşı korumuş, dinî hayatlarında serbestlik tanımış, kendi dinî kurumlarının oluşturulmasına bizzat maddî yardım ve katkıda bulunmuştur. Bu yüzden gayr-i müslim cemaatler Osmanlılar'dan gördükleri muamele karşısında zaman zaman devlete bağlılıklarını muhtelif yollarla göstermişlerdir. Ayrıca gayr-i müslim tebaa arasında bazen dinî bir takım anlaşmazlıklar meydana gelmekteydi. Buna Kadim Süryanîler ile Katolik Süryanîler arasındaki, mevcut kiliselerin hangi cemaate ait olacağı meselesi

örnek gösterilebilir. Bu ve buna benzer konular Meclis-i Mahsus'da görüşülerek karara bağlanırdı.

Osmanlı Devleti ile Keldaniler arasında cereyan eden yazışmalar genellikle; Patrik ve din adamlarının atanması, ölen Patriğin yerine yenisinin seçilmesi, Patriklik beratının verilmesi, harab olan veya yıkılan kiliselerin tamiri, yeni kilise yapılmasına ruhsat verilmesi, bu durumda; yakınında camii ve hayrâtın bulunmaması, kilisenin genişliği, uzunluğu, yüksekliği, masrafların kimlerden ve ne şekilde karşılanacağı ve benzeri konularla ilgiliydi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırmalarda, Keldaniler'in sayısı, dinî ve mezhebî görüşleri, eğitimleri vb. ile ilgili herhangi bir belgeye rastlayamadık. Ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde Keldaniler'in Batı Devletleri'yle olan münasebetleri konusunda ilginç bazı kayıtlar da yok değildir. Mesela, bir belgede şu satırları görüyoruz: "Sadrazam Cevat Paşa'dan Dahiliye Nazır Rıfat Paşa'ya; Halep vilayetinden bildirildiğine göre aslen Bağdat'lı ve Osmanlı uyruklu olan, Keldani Piskoposlarından olduğunu söyleyen ve Bulgaristan'da vize edilmiş yol tezkeresini İstanbul'da muayene ettirmeden geçmiş olan bir Papazın eşyası içinde; Ermenî İhtilali, Amerika, İngiltere'deki faaliyetler hakkında bilgileri kapsayan dokümanların ele geçtiği, adı geçenin adamı olarak İstanbul'a getirtilerek, tahkikatın adli mercilerce yapılmasının Mabeyn'ce emr olunduğu...."

Kilise Defterleri'nden, Keldaniler'in nerelerde yaşadığına dair ip uçları çıkarmak da mümkündür. Bununla ilgili bir kaç örnek vermenin yerinde olacağını düşünüyoruz:

Bağdat'ta Keldani cemaatine mahsus kilisenin mâil-i inhidam olduğu...28 Ca.1306, Musul vilayeti dahilinde Akra kazasında mütevattın Keldani cemaatinin kasaba haricinde bulunan mabedleri harab olmağın...9 Ra.1309, Diyarbekir Sancağı'nda Silvan kazası merkezinde mütevattın Keldani cemaatinin mabedleri olmadığından, müceddeden bir kilise inşasına ruhsat i'tası...24 L 1309, Cizre kazasında mütevattın Keldani Katolik milleti sıbyarına mahsus olmak üzere bir bab mektep inşası hususuna müsaade...2 Ra. 1290, Musul'da Keldani cemaatine mahsus Seknita nâm kilisenin tevsian tamirine ruhsat i'tası... 19 Za.1321, Zaho kazasındaki Keldani cemaatine mahsus kilisenin harap olmasına mebni, hey'et-i asliyesi üzerine tamirine ruhsat i'tası...6 Ca. 1322, Musul'da kâin Keldani cemaati Patrikhanesi'nin ruhsat-ı resmiye ile emlâk vergisinden istisnası hakkında...24 Ra. 1328, Diyarbekir vilayeti dahilinde Cizre kasabasında Keldani cemaati için müceddeden bir bab kilise inşasına ruhsat i'tası...22 Şev. 1327, Urfa'nın Nimetullah mahallesinde Keldani cemaati için on altı sene evvel inşa ile, de-

derununda icrâ-yı âyin edilmekte bulunan hanenin, kilise olmak üzere emri i âlî verilmesi hakkında...15 Ca. 1331.

Bütün bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, Keldani cemaati için en küçük yerleşim alanlarında bile kilise inşa ettirmiş, harap olanları tamir ettirmiş, patrikhanelerini vergiden muaf tutmuştur.

GÜNÜMÜZDE KELDANİLER

Günümüzde Bağdat, Basra, Musul, Kerkük, Erbil, Akra, Alkoş, Amadiye, Zaho, Tahran, Urumiye, Halep, Beyrut, Kahire, Detroit ve İstanbul'da Keldani piskoposlukları ve dünyanın değişik yerlerinde 10'dan fazla patrik vekilliği bulunmaktadır. Keldanilerde Bağımsız Papaz sınıfı, Düzenli Papaz sınıfı ve Seküler Papaz sınıfı bulunmakta ve bunlar icazetlerini alabilmek için Roma, Paris, İstanbul veya Beyrut'a gitmektedirler. Keldaniler'in şu anki Patriği Mar Emanuel K. Delly Bağdat'ta yaşıyor ve 1947'den beri Patriklik merkezi Bağdat'tadır.

Keldanilerin dünyadaki ve Türkiye'deki sayılarıyla ilgili istatistikî rakamlara dayalı kesin bir sayı vermek çok zordur. 1990'lı yılların sonlarına doğru Türkiye'deki toplam sayıları 800 ile 1000 kişi civarındaydı. Değişik sebeplere dayanan yoğun göçten dolayı bu sayı 250-300 kişiye kadar düşmüştür. Bununla birlikte bu göç hadisesinin sadece Türkiye'ye özgü olmadığını da unutmamak gerekir. Doktora çalışmalarımız esnasında bazı Arap ülkelerinde ve Ürdün'de de Keldanilerin yaşadığına dair bilgilere rastlamıştık. Ancak 1998 yılında bir yıl boyunca Ürdün'de yaptığımız araştırmalarda orada yalnızca yaşlı bir çiftin kaldığını gözlemledik. Diğer Keldaniler ve gençler Batı'ya veya Amerika'ya yerleşmişlerdir. 1989'lu yıllarda Türkiye'de Güneydoğu Anadolu'da, 4-5 köyde, 4-5 bin civarında Keldani vatandaşımız yaşıyordu. Bu sayı günümüzde çok azalmış ve Diyarbakır ve Mardin'de birkaç aile kalmıştır. Adana, Mersin ve İstanbul gibi il merkezlerindeki Keldaniler ise göçle gelenler olup bunlar genellikle Batı'ya sığınmacı olarak gitmenin yollarını aramaktadırlar.

Keldanilerin yeryüzündeki toplam nüfusu 1 milyon civarında tahmin edilmekte ve artık Türkiye'deki sayıları 500 ile 1000 dolayındadır. Genellikle Diyarbakır, Mardin, Mersin ve İstanbul'da yaşayan Keldanilerin sayısı son yıllarda gittikçe azalmakta ve başka ülkelere göç oranı hızlanmaktadır. Ayrıca çok sayıda Ortadoğu ve özellikle Irak'lı Keldani İstanbul'u bir köprü ve Batı'ya geçiş merkezi olarak kullanmaktadır. Bu hali ile İstanbul'daki Keldani Kilisesi, cemaatinin çoğunu yabancıların oluşturduğu tek kilise özelliği taşıyor. Bu kişilerin özel durumları vardır ve hepsi Birleşmiş Milletlere kayıtlıdır ve göçmen statüsündedirler. Birkaç ay ile birkaç yıl arasında İs-

tanbul'da geçici olarak ikamet edip ayrılırlar, burada çalışamazlar, herhangi bir faaliyet yürütemezler, Irak'taki akrabaları tarafından finanse edilirler, çoğu yüksek okul mezunu kişilerdir. Ancak Türkiye'de bir bekleme süreci geçiriyorlar ve bu nedenle büyük bir kısmı buraya adapte olmadan ayrılıyor. Göçün teknolojik, sosyo-ekonomik, kültürel, bölgesel ve güvenlik olmak üzere birçok sebepleri ön plana çıkmaktadır. Son yıllarda ise Türkiye'de yaşayan Keldaniler Protestan misyonerlerin ve kiliselerin hedef kitlesi haline de geldiği ve din değiştirdikleri gözlenmektedir. Nitekim bizim Adana'da yaptığımız araştırma da bunu teyit etmektedir. 150 bin Keldani Amerika'dadır ve bunların da 100 bini Detroit'te bulunmaktadır.

Bugün Türkiye'de Keldanilere ait bir okul, ya da yazılı basın bulunmamakta ve Ruhaniler dışında halk Keldanice konuşmamaktadır. Türkiye'de yaşayan Keldanilerin, günümüzde bir kaç aile hariç, tamamı şu anda İstanbul'da ikamet etmektedir. Bunlar ayinlerini genellikle Beyoğlu İstiklal caddesindeki St. Antuan Kilisesi'nin bodrum katında yapmaktadırlar. Bugün İstanbul'da yaşayan birçok insanın haberdar dahi olmadığı Keldani cemaati, Güneydoğu kökenli ve aslında yüzyıllardır Anadolu'da iç içe yaşadığımız toplumlardan, ayrıca Doğu Kiliseleri içerisinde Hıristiyanlığı ilk kabul edenlerdendir.

Son yıllarda İstanbul, Keldani cemaati için herhangi bir şehir değil, adeta Türkiye içerisinde kültürel, dinsel ve sosyal olarak gelecek vaat eden bir kale konumundadır. Mezopotamya'nın bu en önemli zenginliklerinden birisi, artık tümü ile İstanbul'a taşınmış ve yerleşmiş durumdadır. Esasen Türkiye Cumhuriyeti yüzyıllardır barış içerisinde kardeşçe yaşadığımız bu insanlara daha fazla ilgi gösterilmesi gerektiği önemli bir olgu olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu insanları Ermeniler ve Rumlar'da olduğu gibi dışarıdan destekçileri olmamıştır.

KELDANİLER VE SON DÖNEMDEKİ SOYKIRIM İDDİALARI

Son bir kaç yıldır Avrupa ve özellikle de Fransa'da yaşayan Asuriler/Keldaniler "soykırım" iddiasını gündeme getirmeye başlamışlar ve hatta Fransa'da sözde bir anıt da dikmişlerdir. Ermenilerin soykırımı uğradıkları iddiası ne kadar asılsız ve bilimsel-tarihi belgelerden yoksun, tek taraflı bir siyasi propagandanın sonucu ise, Keldanilerin soykırımı uğradıkları da herhangi bir ciddi mesnede dayanmamaktadır. Hele hele 250 bin rakamı tamamen sanal olduğu kadar hayaldir de. Çünkü eğer bu sayı doğru olsaydı o gün veya bugün yeryüzünde bir tek Keldani'nin kalmaması gerekirdi. Bu arada Osmanlı'nın hiçbir döneminde Keldaniler bu sayıya ulaşmadıkları bir tarafa, bunun yarısını bile teşkil edememişlerdir. Aslında özel-

likle Türkiye’de yaşayan Süryani ve Keldanilerin böyle bir iddiaları hiçbir zaman olmamış ve olmamaktadır. Buna benzer iddialar genellikle Batı’da yaşayan Asuriler tarafından ileri sürülmekte ve propagandası yapılmaktadır. Burada Asuri kavramına vurgu yaptığımızı dikkat edilmelidir. Bu kavram 19. yüzyılda Batılılarca, Osmanlı Devletinin tebası olan bir kısım Hıristiyanları ırk temelinde birleştirip isyan ettirmek için tedavüle sürülmüştür. Bundan dolayı Keldaniler ve Süryanilerin çoğu bu kavrama sıcak bakmazlar.

Günümüzde olduğu gibi Osmanlı Devleti döneminde de Keldaniler genellikle Irak’ta yaşamaktaydılar. Bunun dışında Diyarbakır, Mardin, Musul, Siirt, Urfa, Van, Hakkari, Halep, Cizre, Midyat.. vb. yerlerde değişik yoğunlukta bulunuyorlardı. Ancak bu merkezlerin hiç birisinde Müslüman nüfustan çok olmamışlardır. 1903 istatistiklerine göre 80 bin Keldani’nin ülkemizde yaşadığı, diğer ülkelerdekiyle birlikte bu halkın toplam nüfusunun 110 bin olduğu belirtilmektedir. 1914’lü yıllarda 15-20 binden daha fazla Keldani’nin Anadolu coğrafyasında yaşadığı bilinmektedir. 1. Dünya savaşından sonraki sayıları bile 30 binden fazladır.

Türkiye Cumhuriyeti’nde ve İslam ülkelerinde yaşayan hiçbir Keldani böyle asılsız bir iddiayı şu ana kadar dile getirmemiştir. Zaten Keldaniler Osmanlı döneminde zımmi statüsünde sayılmışlardır. Bu insanlar yüzyıllarca diğer ehl-i kitap gibi barış içerisinde yaşamışlardır. Ancak özellikle yüzyıllar öncesinden başlayan Katolik ve daha sonraki Protestan misyonerlik faaliyetleri Keldanilerin bölünmesine ve Osmanlı’ya karşı Rusya, İngiltere ve Fransa’yı desteklemelerine neden olmuştur. 1. Dünya Savaşında hem Rusya’nın hem de saydığımız bu Batılı ülkelerin ihanetine uğramışlar ve birçok zorluklarla karşılaşmışlardır.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi soykırım iddiasını gündeme getirenler Batı ülkelerinde yaşayan Asuri ırk kökenini öne çıkarıp dinî kimliği önemsemeyenlerdir. Türkiye’de yaşayanların böyle bir iddia ve niyetleri şu ana kadar görülmemiştir. Ancak 1915 ve 1920’li yıllarda bazı İngiliz, Fransız ve diğerleri tek taraflı ve kasıtlı olarak Türkleri suçlayan eserler yazmışlardır. Nitekim ‘Mavi Kitap’ adlı çalışmasında 60 sayfayı Keldanilere ayıran tarihçi Arnold Tonybee, kitabında Keldaniler’in soykırımı uğradığını iddia etmiştir. Bu kitabın bilimsel olmaktan çok propaganda içerikli olduğu bilinmektedir. Bizim incelediğimiz kadarıyla hiçbir Osmanlı belgesinde böyle bir olayın gerçekleştiği zikredilmemekte, diğer ciddi ülke arşivlerinde de buna dair herhangi bir malumat bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Kadir, "Keldaniler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXV, Ankara 2002.
- Albayrak, Kadir, *Keldaniler ve Nasturiler*, Vadi Yayınları, Ankara 1997.
- Arberry, A.J., *Religion in the Middle East-I*, London 1969.
- Atiya, Aziz S., *A History of Eastern Christianity*, London 1968.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, *İrade Adliye ve Mezahip*, 13.C/1312, No:13; 3.13/1312, No:13; Z-A.7/1315.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, *Kilise Defterleri*, I/174; III/26, 76, 78; IV/148-149, 165; V/156; VI/17, 138.
- Bozkurt, Gülnihâl, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, T.T.K.Y., Ankara 1989.
- Brady, T.A., "Chaldeans", *New Catholic Encyclopedia-III*, Washington 1967.
- Cuinet, Vital, *La Turquie D'Asie-II*, Paris 1891.
- Grant, Asahel, *Nesturiler ya da Kayıp Boylar*, çev. Meral Barış, Nsibin Yayınevi, İsvaç 1994.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, II, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1983.
- Janin, R., *Les eglises orientales et les rites orientaux*, Paris 1955.
- Molitor, Joseph, *Kildaniler ve Doğu Süryani Kilisesi*, çev. Erol Sever, Yaba Yayınları, İstanbul 2004.
- No:1; R-2/1317, No:3; Başbakanlık Osmanlı Arşivleri *Dosya Usulü İrade Tasnifi*, 7/3.
- Rabban, R., "Chaldean Rite", *New Catholic Encyclopedia-III*, Washington 1967.
- Surma D Bayt Mar Samcun, *Doğu Asur Kilisesi Gelenekleri*, çev. Meral Barış, Nsibin Yayınevi, İsvaç 1993.
- Şeyho, Hanna, *Keldan el-Karni'l 'İşrîn*, et-Tab'atü's-Saniyetü, Detroit 1992.
- Tisserant, Eugene, *Hulâsatün Tarîhiyyetün li'l- Kenîseti'l Keldaniyye*, Fransızca'dan Arapça'ya çev. Süleyman Saiğ, Musul 1939.